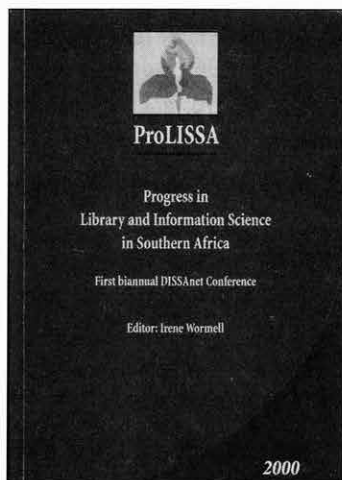

nálná szakkönyveink (nem általában, csak a mi szakmánkról beszél-
lek) születését, kiadását, sok minden másképp lehetne. Mikulás Gábor
és Bobokné Belányi Beáta könyve nem menne el egymás mellett; nem
kellene minden szerzőnek szponzort, támogatót keresni, alapítványok-
nál, programirodáknaál kilincselni; és egy ekkora könyv nem ke-
rül(het)ne ennyibe.

Mohor Jenő

ProLISSA : Progress in Library and
Information
Science in Southern Africa :
Proceedings of the biannual
DISSAnet Conference „Southern
African LIS research in Progress” :
26-27 October 2000. / Publ. by
Centre for Information
Department Dept. of Information
Science University of Pretoria .-
Pretoria : Centre for Information
Department Department of
Information Science University of
Pretoria, 2000. – 300 p.
ISBN 0-620-26655-4

Egy dél-afrikai konferencia, nem csak dél-afrikai fejleményekről

A közismert és örökmozgó *Irene Wormell* ezúttal Dél-Afrikában tűnt fel, hogy felpezsdítse a könyvtár- és tájékoztatásügy állóvizeit. A DANIDA (*Danish International Development Agency*) támogatásával, az észak-európai országok együttműködésében megvalósított NorFA (*Nordic Academy for Advanced Study*) tapasztalataira alapozva egy he-
tes továbbképzéseket szerveztek (1998-2000 között összesen hatot) hús, Dél-Afrika egyetemein „MA” illetve „PhD” fokozatra készülő hallgató számára. A résztvevőkben felmerült (felkeltett) igény az „együttmaradásra”, a további együttműködésre és együtt gondolkodásra életre hívta a DISSAnet (*Development of an information science research network in the Republic of South Africa*) gondolatát, és megvalósult a DISSAnet két évenként rendezendő konferencia-sorozatának első ProLISSA (*Progress in Library and Information Science in Southern Africa*) konferenciája is. Mindezen fejlemények hozadéka számunkra (eltekintve attól, hogy gyönyörködhetünk az angolra alapozott mozaikszó-alkotásban mutatkozó hallatlan találékonyságban: A DANIDA által szponzorált DISSAnet ProLISSA konferenciájának anyagát a LIASA együttműködésével jelentették meg) a 2000 októberében, a pretoriai egyetemen megrendezett konferencia anyagát Irene

Wormell szerkesztésében tartalmazó kötet, amelybe érdemes belelapozni.

I. Wormellnek a DISSAnet háttérét felvázoló előszavát átugorva *Edward A. Fox* áttekintését olvashatjuk a digitális könyvtárakról, nem megvalósulásukról, hanem megvalósíthatóságukról, ami – a szerző szerint – a könyvtár- és tájékoztatástudomány és -technológia legnagyobb kihívásának tekinthető. A rövid és lényeges(nek tartott) pontokat kiemelő áttekintés az 1991 óta a témában megjelent publikációk igen széles (cikkek, könyvek, konferencia-anyagok, disszertációk, elektronikus publikációk) és friss körén alapul: a kilenc sűrű oldalon sorjázó bibliográfia feltűnően sok tétele visel 2000-es évszámot.

A továbbiakban az előadások tematikus csoportokban követik egymást: három-három az oktatás-képzés, az információpolitika, az információkeresés és az információmenedzsment elektronikus környezetben témakörből. Két-két előadást sorolt a szerkesztő a „kiberkultúra és értékelés”, a „tájékozódási szokások” és a „nyelvi információs struktúrák” fejezetcím alá.

Egy nagyváros (Durban) és környéke könyvtári hálózata munkatársainak nyújtott továbbképzések eredményeit és tanulságait elemzi *Nisha Sewdass*. Beszámolójában nem csak azt mondja el, hogy a könyvtárosok örömmel fogadták a továbbképzési lehetőségeket, s a 270 fős személyzetből 105 részt is vett valamelyik kurzuson, s hogy milyen véleményt alkottak azokról (talán érdekes megemlíteni, hogy elsősorban többségben tartották felkészültebbnek és jobbnak a belső előadókat a külsőknél). Megállapítja, hogy a személyzet továbbképzése a könyvtárra fordított beruházásnak tekinthető, és a könyvtár fejlesztésének, a szolgáltatások javításának igen eredményes és költséghatékony módja. A még jobb eredmények elérése érdekében jól meghatározott és struktúrált továbbképzési politikát kell kialakítani, a továbbképzést a könyvtári munka szerves részévé kell tenni. Végül, de nem utolsósor-

ban, ha az intézmény a XXI. században is élni akar, szakítani kell azzal a tradícióval, hogy komoly képzésben, továbbképzésben csak a vezetők részesülnek és túl kell lépni azon a gyakorlaton, mely szerint a beosztott munkatársak csak alkalmi, a közvetlen munkafeladatuk ellátásához szükséges készségek megismertetését célzó oktatást kapnak.

Andrew M. Kaniki előadásában 49, Kelet- és Dél-Afrikában készült könyvtári-informatikai szakdolgozatot elemez az azokban előforduló leggyakoribb, ha úgy tetszik, tipikus hibák szempontjából. Írását ajánlom könyvtárosképző intézményeink minden oktató munkatársának figyelmébe, hiszen a hibák nem földrész-specifikusak, és elemzésük nyomán az is kiderül, mire kell(ene) megtanítani a hallgatókat, mielőtt tudományos (vagy legalább is kutatói) feladatot kapnak, illetve, hogy milyen legyen a feladat célkitűzése.

Alsóbb éves hallgatók információszerzési módszereit vizsgálja *Gavin R. Davis* egy olyan egyetemen, ahol a hallgatók nagyobbik része az egyetemen találkozott először számítógéppel, sőt, könyvtárral. Nem véletlen, hogy a szerkesztő inkább az oktatás-képzés, mintsem a tájékozódási szokások témakörbe sorolta a tanulságos munkát.

Az információpolitikai blokkot *Anna-Marie Arnold* előadása nyitja a nemzeti információpolitika szükségességéről, és a könyvtáraknak ennek kialakításában betöltött/betöltendő szerepéről. Egy, a hetvenes évektől mindmáig nagy vitákat kiváltó témát boncol *Stoffel Kok*: a könyvtári szolgáltatások ingyenességének, illetve díjazásának kérdését. Ismerteti mind az erős érzelmi kötődést az ingyenesség iránt, mind a gazdasági megfontolásokon alapuló azon érzelmeket, amelyek a díjak bevezetését igénylik. Kétségtelennek tűni, hogy minél inkább „elektronizálódik” a könyvtár, annál kevésbé kerülheti el szolgáltatásai egy részének „bearázását”. A jövőbeni viták témája tehát inkább az árképzés hogyanja és mikéntje lehet majd, és akit nem riasztanak a képletek, már ebbe is betekinhet.

A könyvtár- és tájékoztatásügy területén új szakmai identitás formálódik, hiszen a modern tájékoztatási szakemberek kihívásokkal teli új feladatok közé kerülnek munkájuk során. Olyan környezetben dolgoznak, amely szakmai és társadalmi szerep-felfogásuk gyökeres átalakítását igényli. Ebben a folyamatban igen nagy szerepe van a képzési és továbbképzési alkalmakkor az innovatív megközelítésnek, valamint egy új kultúra elterjesztésének a könyvtár- és tájékoztatástudomány intézményeiben. Ekként összegezhető előadásában Irene Wormell azt javasolja, hogy a szakma inkább az információ és a tudás forrásainak menedzsméntjére összpontosítson, mintsem az információval kapcsolatos intézményekére és dokumentumokéra.

„Szűkebb” szakterületünktől elszakadva, a „kiberkultúra” tágasabb terein egy mégis mindannyiunkat érintő problémáról értekezik *Marlene Holmner*. Az úgynevezett információs korban élünk ugyanis, amelyben jó néhányan kommunikálunk elektronikus levelezés útján, azonban többségünk kevésbé van tisztában azzal, hogy az e-mail használata során etikai problémák merülhetnek fel. Az információ korának etikai kérdései a magánélet („*privacy*”), a hozzáférés, a tulajdon, a pontosság és a biztonság vonatkozásaiban jelentkeznek, és áthatják az elektronikus kommunikáció folyamatát is. Maga a folyamat hat lépésre bontható: az üzenet összeállítása, az elküldés helye, az üzenet útja, a címzett (fogadó) e-postaládája, az üzenet kinyomtatása (a papír-másolat), az üzenet megőrzése az e-mail forgalmat bonyolító szervezet (cég) fájljaiban. Valamennyi lépésben szerepet kap a hozzáférés és a (szellemi) tulajdon, szinte mindegyikben a *privacy*, valamint a két „végállomáson” a pontosság és a biztonság etikai tényezője is. Az egyszerű „ímezés” tehát egy olyan komplex folyamat, amely számos etikai kérdést illetve normát is magában foglal. Az e-mail használóknak tisztában kell lenniük ezekkel, hogy biztosítsák mind a maguk, mind a többi e-mail használó jogainak sértetlenség-

gét. A védelemnek technológiai és normatív eszközei is vannak (kódolás-rejtjelezés, jelszók, tűzfal-technológia, a hozzáférés korlátozása), amik a használók felelősség-tudatával együtt biztosíthatják az információk etikus közlését.

A kiberkultúra egy egészen más szegmenséről számol be *Hilda Korsten*: a dél-afrikai kormány hivatalos honlapjáról (*SA Government Online*), illetve a honlap értékelése kritériumainak, módszereinek és eszközeinek meghatározását, kifejlesztését célzó, jelenleg folyó kutatásokról.

Az – úgy tűnik, jobb híján – tájékozódási szokások (*information behaviour*) címet kapott témakör egyik darabja *Daisy Jacobs* szcientometriai elemzése tíz dél-afrikai egyetem fizika, kémia, biológia szakos tudósainak öt éves (1992-1996) publikációs gyakorlatáról. Megállapításai szerint a publikációs „termelékenység” függ a szakterülettől (kémia, zoológia, fizika, biokémia-mikrobiológia, botanika a sorrend), a fokozattól (a PhD-t viselők a legproduktívabbak), és (ki hitte volna?) az élvonalbeli tudósokat gyakrabban idézik. A másik darab *Gashaw Kebede* javaslatát ismerteti az információs szükségletek tanulmányozásának megközelítésére elektronikus környezetben, egy szervezeten belül. A javasolt megközelítés első lépéseként azonosítani kell azokat a tényezőket, amelyek a szervezeten belül a végfelhasználók információs szükségleteit befolyásolják egy elektronikus információs környezetben. Második lépésben e tényezők helyzetét (állapotát) kell meghatározni a vizsgált szervezetben: ide értendők a tartalmi és a nem tartalmi jellemzők egyaránt, a fizikai hozzáférés és a hozzáértéstől függő hozzáférés lehetőségei, valamint a könnyű használat attribútumai. E helyzetelemzés adatainak forrásai közé tartoznak a használókkal készített interjúk. Az újonnan felépült elektronikus környezetben a használók többsége még nem tudja megfelelően felfogni és kifejezni valódi szükségleteit, ezért ezt az állapot-meghatározás alapján szakértői következteté-

sek útján kell meghatározni, illetve a jövőre nézve előjelezni.

Az „információ-menedzsment elektronikus környezetben” fejezet élén *Morongoe Ntsala* előadása áll a kisvállalkozások információellátásáról, illetve a mind gazdasági, mind szociális szempontból rendkívül fontos kisvállalkozások információellátásának szükségességéről, a jelenlegi dél-afrikai helyzet ki nem elégtő voltáról és a közkönyvtárak e téren betöltendő szerepéről. *Marinus Swanepoel* az információtechnológia menedzsmentjének fontosságáról, e menedzsment különböző modelljeiről és e modellek értékelését elősegítő kritériumok fejlesztéséről szól, annak érdekében, hogy a megfelelő kritériumok szerinti értékelés alapján a magas igény-szintű intézmények (pl. egyetemek) a számukra legmegfelelőbb modellt választhassák. *Elmi van der Dussen* témája az elektronikus munkakörnyezet kialakítása, célja olyan vezérfonal megfogalmazása, amely e munka-tér optimalizálását szolgálja. Ennek első lépéséről számol be: tíz számítógép-, illetve elektronikus információ-használó munkamódszereinek felméréséről. A felmérés szempontjai a megszerzett információk rendezésére, az emlékeztők használatára, a friss, éppen szükséges információ-darabok "kéznél tartásának" módszereire vonatkoztak.

Kognitív információstruktúrák az információkeresésben címmel vezeti be a következő témakört *Peter Ingwersen*. Az információkeresés elméletének általa felvázolt holisztikus kognitív megközelítése alátámasztható mind az információkeresés elméleti kutatása, mind a működő online környezet tanulmányozása révén. A gazdag szakirodalmi háttérre támaszkodó előadást nem kerülhetik el, akiket az elméleti kérdések, az információkeresés ismeretelméleti problémái érdekelnek. Azonos területen mozog *Erica Cosijn*, aki az informálódás és az információkeresés folyamatában a relevancia megítélését befolyásoló tényezőket vizsgálja, az információtranszfer – Ingwersen által korábban felállított

– kognitív modellje szerint. Az információkeresés lényegesen gyakorlatiasabb területére világít *Steve Ledwaba*, azt mérve fel, hogy milyen hatékonyságú a keresés „hagyományos” on-line és web-hátterű kereskedelmi adatbázisok esetén. Összehasonlítása tárgyául a DialogLink, és az újonnan bevezetett DialogWeb szolgáltatást választotta az ERIC adatbázisban való kereséshez, és a kísérleti kereséseket a vonatkozó szakirodalom áttekintésével is kiegészítette. Végző következtetése szerint kétségtelen előnyei mellett a webes megközelítésnek hátrányai is vannak, így igazán megbízható eredményt csak a két módszer együttes alkalmazása hozhat.

Retha Snyman az ISAN, a nemzetközi szabványos szerző-számozás próbaképpen kifejlesztett prototípusát mutatja be, amely bebizonyította az elképzelés technikai megvalósíthatóságát. Egy ilyen rendszer kétségtelenül forradalmasítaná az „authority control” kérdéskörét, s ha bevezetése előtt néhány változtatás szükséges is, az bizonyos, hogy a névformák szabványosításában (egységesítésében) jelentős egyszerűsödést hozna. ami komoly költség- és időmegtakarítással járna – mondja a szerző. Igen messzire vezető gondolatsort indíthat el *Ari Pirkola* és társainak az angoltól morfológiai és szemantikai tulajdonságaikban eltérő nyelvek (esetükben a finn és a svéd) információkeresési alkalmazásának problémáit vizsgáló dolgozata.

Két rövid közlemény után a kötet visszatér a kezdethez: az elején a DISSAnet háttéréről, végén pedig – madártávlatból – első három évről olvashatunk hangulatos fotókkal illusztrált beszámolót.

A példaszerűen szerkesztett (minden szerzőnél ott van elektronikus elérhetősége, minden előadás elején „abstract”, végén „references” – az említettek kivül *Arnold*, *Swanepoel*, *Ledwaba* és *Pirkola* ad különösen gazdag bibliográfiát) és irigylésre méltó gyorsasággal megjelent kötet (a 2000 október végén rendezett konferencia anyagát tartalmazó kötet 2001 februárjában már az asztalomon volt), több szempontból is figyelmet érdemel. Egy-

részt, mert olyan írásokat tartalmaz, mint *Fox*, *Kaniki*, *Wormell*, *Kok*, *Holmner*, *Dussen*, *Ingwersen* vagy *Cosijn* munkája. Másrészt, mert rámutat, hogy szakmánknak nincsenek határai és földrész, vagy ország-specifikus vonásai, s végül, ha vannak is, azok sok esetben hasonlóak is lehetnek. Jó tíz éve olvasom a nemzetközi szakajtóban az úgynevezett volt szocialista országokból, illetve a néhai Szovjetunió volt „tagköztársaságaiból” azokat a beszámolókat, amelyek rendre úgy kezdődnek, azzal foglalkoznak, hogy a megindult demokratizálódási folyamat milyen környezetei, szemléleti stb. változásokat jelent e könyvtárak és tájékoztató intézmények számára. A ProLISSA konferencia nem egy (dél-afrikai vonatkozású) előadása úgy kezdődik, hogy az apartheid megszűnte nyomán elkezdődött demokratizálódási folyamat... Egyszóval: tanulságot mindenütt fellelhetünk. Csak tanuljunk is belőle.

Mohor Jenő

Könyvek, emberek és kultúrák

A német kultúrkörben különösen kedvelt műfaj a Festschrift: évfordulós alkalomra összeállított, sokszerzős gyűjteményes kötet. Aki az ottani publikációs áradatban lényeges dolgokig kíván eljutni, nem elégedhet meg a monografikus művekkel vagy a folyóiratok tartalmának szemléléseivel. *Hans Peter Geh* a württembergi tartományi könyvtárat vezető bő negyedszázadon át, s a nyolcvanas évek közepétől az emlékezetes moszkvai – a Szovjetunió végét eredményező puccsal „tarkított” – IFLA-közgyűlésig (1985-1991.) elnökként a könyvtáros világszervezet élén állt. Ennyi már igazán kellő alap, hogy 65. születésnapjára lenyűgözően tartalmas, nagyalakú vaskos kötet készüljön. Négy tucat magvas írást kínálva szerencsés olvasójának

E sorok írója 1987-ben a lipcei Deutsche Bücherei (NDK) igazgatói irodájához kigyózó sorban állt, hogy beljebb kerülve átadja nemzeti könyvtárának üdvözlését a 75. éve alapított intézmény vezetőjének (mi már épp kipihenhetjük az OSZK Várba-költözés elnevezésű fél éves „vígasságot”, s elkezdő-

dött a sajnálatosan rövidnek bizonyuló Juhász-korszak). Előttem *G. Pflug*, a majna-frankfurti Deutsche Bibliothek (NSZK) igazgatója társának *Hans-Peter Gehről* mesélt, egy kicsit az idősebb fiúvéré megértő gesztusaival kísértén. Ekkor hallottam először Geh nevét. Azután többször láthattam, hallhattam személyesen is. Kiemelkedő alakításának is tanúja lehettem ama „daliás” moszkvai napokban. Erről a drámai közgyűlésről és Geh férfias eltökéltségéről *Genijeva*, a moszkvai Idegennyelvű Könyvtár igazgatója, újabban IFLA-alelnök szól a kötetben mély elismeréssel. IFLA-évei után Geh még elnöke lett a Stefan George Alapítványnak és megszerezte stuttgarti könyvtárának a donaueschingeni hercegi könyv- és kódex-gyűjteményt (erről a sikeres „akcióról” meg maga a württembergi ház feje, *Károly herceg* ejt dicsérő szavakat). A fiatalon anglistikát és politológiát szülővárosában, a frankfurti Goethe Egyetemen tanuló Geh tényleg sokirányú és főként sikeres tevékenységével érdemelte ki e mostani összeállítást. Őt éltesse jó szerencséje, mi